

Vedr. Grønlandsudvalgets rejse til Qaanaaq

Vi ser med interesse, at Grønlandsudvalgets rejse i år bl.a. omfatter Qaanaaq og Siorapaluk.

Siden 2014 har Qaanaaq og bygderne indgået som en central del af vores forskning med fokus på distriktets infrastruktur i bred forstand samt infrastrukturens betydning for erhvervsudvikling og levevilkår, og vi har besøgt distriktet en del gange. Vi tillader os derfor kort at præsentere centrale elementer, som vi vurderer, kan have betydning for forståelsen af distriktet og dets muligheder og udfordringer.

Erhvervsstruktur

Distriktet er Grønlands fattigste når man ser på gennemsnitsindkomster, og erhvervsgrundlaget er særdeles spinkelt med en relativ stor del af befolkningen i den erhvervsaktive alder udenfor det registrerede arbejdsmarked. Det betyder, at offentlig administration og forvaltning bliver den største erhvervsgruppe og større end gennemsnitligt for Grønland. For Qaanaaq by er fangst og fiskeri den næststørste erhvervsgruppe, mens den for bygderne er den største. Samtidig er der flere unge, der uddanner sig. Efter endt uddannelse er der nogle der vender tilbage, men det er ikke alle, der har mulighed for at få arbejde indenfor deres fag, fordi en række arbejdspladser er flyttet til de større byer.

Qaanaaq er et af de få distrikter, hvor fangst af hav- og landpattedyr samt fugle fortsat udgør en bærende del af eksistensgrundlaget, og fangst ernærer en større del af befolkningen, end det umiddelbart fremgår af de statistiske data.

Qaanaaq bys lokalisering

I forbindelse med tvangsflytningen af befolkningen fra Uummannaq (Dundas) i 1953, som følge af udbygningen af Thule Air Base (Pituffik), blev Qaanaaq udpeget som distriktets administrative center. Et valg der indebærer en række infrastrukturelle udfordringer:

Sætningsskader på boliger og infrastruktur

Qaanaaq ligger på en moræneskråning med permafrost, mens stort set alt andet bosætning og infrastruktur i Grønland er funderet på fjeld. Med det gradvist varmere klima øges dybden af aktivlaget (det øverste lag, der tør om sommeren), hvilket medfører, at bygninger, veje, rørledninger m.v. udsættes for sætningsskader.

I 2017 var undertegnede, fra Center for Arktisk Teknologi på DTU, ansvarlig for store tværfagligt forskningsprojekt, hvor der bl.a. blev gennemførte en række boreprøver for at vurdere udviklingen i aktivlag og permafrost. På nogle lokaliteter blev der relativt tæt på aktivlagets underkant fundet iskerner på op til 20 centimeters højde med meget finkornet materiale (silt) over og under. Når disse islommer med klimaforandringerne kommer til at smelte, kan det resultere i voldsomme sætninger og potentielle mudderskred.

Der har gennem flere år forekommet betydelige sætningsskader på boliger og infrastruktur, men det kan forventes at øges med store økonomiske konsekvenser og potentiel risiko for person skader.

Boligmangel

Målt pr. indbygger er Qaanaaq den by i Grønland, der har størst boligmangel. I 2017 optalte Avannaata Kommunias ansvarlige for socialområdet i Qaanaaq antallet af personer uden bolig. For befolkningen over 18 år gjaldt det 100 ud af de 450 indbyggere over 18 år. Af befolkningen over 25 var der 61 boligløse.

De boligløse bliver ofte boende hjemme hos forældrene eller bor hos venner og familie, hvilket er en udfordring med de meget små boliger, og mange er 'sofasurfere', der jævnligt finder nyt 'logi'. Det er ikke ualmindeligt at se mødre med børn på jagt efter husly.

Vi har desuden gennemført undersøgelse af et stort antal boliger, der viser, at sætningskader og manglende vedligeholdelse betyder, at boligforholdene mange steder er meget dårlige og sundhedsskadelige.

Det manglende vedligehold skyldes en kombination af manglede lokale kompetencer og vanskeligheden ved at få fat i og opbevare byggematerialer samt ikke mindst fattigdom. Situationen blev forværret siden Qaanaaq Kommune blev nedlagt, hvorefter der ikke længere er en lokal kommuneingeniør, og siden det lokale kontor for det nationale boligselskab INI blev nedlagt. Eksempler på det brain-drain der er sket i mange grønlandske byer i forlængelse af kommunesammenlægningen og øget centralisering, der får langt større og ofte utilsigtede konsekvenser i isolerede ø-driftssamfund.

Vores forskning viser desuden, at den viden og det samarbejde mellem de forskellige selskaber, der står for infrastrukturen, som er afgørende for de Grønlandske ø-driftssamfunds funktioner og muligheder for udvikling, er vanskeliggjort af den målstyring, som selskabernes er pålagt.

Vandforsyning

Qaanaaqs primære vandforsyning er baseret på elven, der løber i de fire sommer måneder. Frem til 2020 blev der i den periode fyldt to vandtanke, som rakte til ca. fire måneders vandforsyning. Resten af vinteren blev vandforsyningen sikret ved, at en dumper og gummiged hentede og nedknuste og isfjælde på havisen, hvorefter isen blev smeltet i en eldrevet is-smelter. En vandproduktion til omkring 700 kr. pr. m², hvor indsamlingen af isfjælde på havisen blev stadig farligere med det varmere klima.

Som led i prøveboringerne i 2017 blev der i samarbejde med det nationale el- og vandforsyningsselskab Nukissiorfiit udvalgt en placeringen til den nye større vandtank, der sammen med de to eksisterende vandtanke sikrer en vintervandforsyning, der dækker det nuværende behov.

Det er dog relativt få boliger, der har indlagt vand, mens enkelte huse får kørt vand ud til en vandtank. Størstedelen af indbyggerne henter vand ved et af byens taphuse, hvilket er forklaringen for, at det gennemsnitlige vandforbrug pr. indbygger er omkring 38 liter i døgnet og dermed et godt stykke under WHO's minimumsanbefaling på 50 liter. Et forhold der udfordrer hygiejne og sundhed. Samtidig muliggør den nuværende vandkapacitet ikke en øget forarbejdning af fisk på fabrikken eller anden vandkrævende erhvervsudvikling.

Ingen kloak

Bortset fra en rørledning (kloak) til gråt spildevand fra Sygehuset, der også dækker en mindre række boliger ned mod havet, er Qaanaaq uden kloak. Samtlige husstande, sygehus, skole mv. benytter natrenovation.

Ingen havn

Ud for Qaanaaq ligger der et stenrev, og langt ud er dybgangen meget begrænset. Det indebærer, at det ikke er muligt at etablere en havn, og at alt fragt skal prammes ind og ud. En operation der normalt tager en uge for hver af de to årlige skibsanløb i juli og september.

Fra fanger til fisker

Tidligere var den primære indtægtskilde for fangerfamilierne salg af isbjørneskind og -klør samt narhval- og hvalrostand. En indtægtsmulighed der er blevet kraftigt reduceret som følge af den internationale CITES-regulering (som i et internationalt perspektiv er fornuftig). Der har derfor været en gradvis overgang, hvor flere fangere er begyndt at supplere indtægterne gennem fiskeri og indhandling af hellefisk.

Hellefisken fanges kun om vinteren med langline fra havisen. I den korte åbentvandsperiode er der tilsyneladende ingen hellefisk i fjordsystemet, og det vurderes, at de skræmmes ud af de nar- og hvidhvaler, der om sommeren søger ind i fjorden for at fouragere.

Den årlige indhandling var stigende frem mod 2018, hvor den toppede med 252 ton – men siden er den faldet til 128 ton i 2022.

Den faldende indhandling skyldes, at størstedelen af hellefisk fanges i nærheden af bygden Qeqertat med 31 indbyggere, der ligger på en ø godt 60 km længere inde i fjorden. De seneste år har klimaforandringerne betydet, at havisen bliver tyndere og mere usikker, samt at der i forbindelse med storme opstår store sprækker, der besværliggør transporten, og i perioder gør det farligt at køre ind samt at ligge i fiskerhus på slæde på havisen ud for Qeqertat.

Qeqertat – et udviklingspotentiale

Vi har fulgt udviklingen i Qeqertat siden 2014, som på det tidspunkt havde 26 indbyggere. Dengang havde bygden hverken el- eller vandforsyning, og eneste indkøbsmulighed var et lille depot.

I 2017 opmålte en studerende i forbindelse med det tværfaglige forskningsprojekt vandmængden i den store sø ved bygden. Der er rigeligt vand til at forsyne en større bosætning samt et fiskeindhandlingsanlæg med forarbejdning. Efterfølgende besluttede Naalakkersuisut (Grønlands Landsstyre), at der skulle etableres et elværk og vandforsyning i Qeqertat med henblik på at muliggøre en indhandling af hellefisk. Elværket stod færdig i 2019 og vandværket i 2020.

I 2019 udarbejdede vi en samfundsøkonomiske analyse af en containerbaseret indhandling til eksport kombineret med produktion af tørret hellefisk (ræklinger) til det grønlandsk hjemmemarked. Det ville kunne etableres for i størrelsesorden 5 mio. kr. med en afskrivningstid på

under 10 år. Et projekt der vil medføre en mindre tilflytning fra Qaanaaq, og der er flere familier, der er interesserede heri. Men der er fortsat ikke etableret nogen indhandling i Qeqertat.

Distriktets erhvervspotentialer

Ud over etablering af en indhandling og forarbejdning af hellefisk i Qeqertat og fortsat indhandling i Qaanaaq, i det omfang is-forholdene tillader det, er der også gode potentialer for indhandling af hellefisk i distriktets sydligste bygd Savissivik. Også her er utilstrækkelig el- og vandforsyning en barriere for etableringen af et indhandlingsanlæg.

Derudover har hele distriktet nogle store turismepotentialer. (I vil selv få syn for sagn – hvis vejrguderne tillader). Der er allerede nu et stigende turisme sommer og vinter, og der er tale om et eksklusivt segment, der søger de ultimative natur- og kulturoplevelser. Herunder er der stadig flere, der tager længerevarende slædeture, nogle gange kombineret med trofæjagt, og nyder kombinationen af midnatssol og slædekørsel.

Verdens nordligste 'naturlige' bosted, Siorapaluk, og Qeqertat indgår som naturlig del af denne turisme. Mens Savissivik primært er relevant i forbindelse med turismeaktiviteter i Qimusseriarsuaq (Melville Bugten), der i sig selv har et stort potentiale. Herunder slæde- og sejlture mellem Kullorsuaq i Upernavik distrikt og Savissivik.

Barrieren for turismeudvikling er de meget dyre billetpriser og den begrænsede beflyvning med et meget stort antal aflysninger, samt manglende indkvartering i distriktets tre bygder.

En særegen kultur

Med til forståelsen af Qaanaaq distrikt hører, at der er tale om en senere indvandring til Grønland med andet sprog (dialekt) og på flere måder en anden kultur end det øvrige Grønland.

Hvis der er interesse for det, er I meget velkomne til at rekvirere vores rapporter om Qaanaaq og distriktet.

Vi håber, at henvendelsen bliver modtaget i en positiv ånd, og I ønskes en god og udbytterig tur.

Med venlig hilsen

Kåre Hendriksen

Lektor ved Institut for Planlægning på AAU og ekstern lektor ved Center for Arktisk Teknologi i Sisimiut, DTU, samt medredaktør af Trap Grønland

karh@plan.aau.dk

krhe@dtu.dk

Birgitte Hoffman

Lektor ved Institut for Planlægning på AAU og mangeårig underviser på den arktiske ingeniøruddannelse i Sisimiut ved Center for Arktisk Teknologi på DTU

bhof@plan.aau.dk